

ЕКОНОМІКА

УДК 330.1:334.012.64

DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2025-3-1>

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ТА ЙОГО СУТНІСТЬ

Б. С. ВАТЧЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, докторант,
Приазовський державний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6238-3719>

Анотація. Стаття спрямована на уточнення сутності малого підприємництва та виявлення його місця у соціально-економічній системі. Зроблено аналіз праць науковців на тему малого підприємництва. Проаналізовано та систематизовано теоретичні підходи до розуміння категорії малого підприємництва. Досліджено критерії віднесення суб'єкта господарювання до малого підприємництва в Україні та зарубіжних країнах. Обґрунтовано, що поряд з економічною складовою має значення і соціальна складова. Розглянуто мале підприємництво у соціально-економічній системі. Проаналізовано, систематизовано та доповнено функції малого підприємництва. Показані нові тенденції малого підприємництва, а саме: організація роботи «з дому», самостійне вирішування питань щодо організації бізнесу, відчувати задоволення від роботи, самореалізація підприємця як особистості, зростання бізнес-освіти, формування нових інститутів при намаганні адаптувати під себе ринкові умови.

Ключові слова: підприємство, підприємець, мале підприємництво, сутність, система, функції, економіка, соціум.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. З набуттям незалежності та перехід до ринкової системи господарювання в Україні отримало розвиток мале підприємництво (МП), яке забезпечує зайнятість населення, реалізує потреби в товарах (роботах, послугах), бере участь у формуванні бюджетів усіх рівнів та створенні конкурентного середовища. МП є підсистемою по відношенню до регіональної та національної економіки, тому питання сутності підприємництва в сучасних умовах і його місце у соціально-економічній системі є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємництво досліджували відомі зарубіжні вчені Р. Кантільйон, А. Сміт, Ж.-Б. Сей, А. Маршал, К. Менгер [1]. Теорію підприємництва, у якій центральне місце посіла інноваційна концепція сформував Й. Шумпетер. Він вважав, що підприємці є рушійною силою економіки, функцією яких є здійснення нових комбінацій, тобто реалізація нововведень [2]. З різних точок зору досліджували підприємництво в тому числі і мале підприємство сучасні вчені І. Кирцнер [3], К. Менгер [4], Й. Шумпетер [5], Хоскінг А. [6], Керр С. [7], Керр В., Кларк Дж. [8], Хью Т., Лофстром М. [9], Херст Е. [10] та інші. Після отримання Україною

незалежності почали досліджувати мале підприємництво, науковці нашої держави, а саме: Ануфрієва О. Л. [11], Варналій З. С. [12, 13], Зосименко Т. І. [14], Кредісов В. А. [15] та інші. Аналіз публікацій показав, що підприємництво і зокрема мале підприємництво пройшло великий шлях розвитку, але сутність малого підприємництва в сучасних умовах і його місце у соціально-економічній системі ще потребують доопрацювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз визначень поняття «мале підприємництво» та розкриття його сутності, доопрацювання функцій і обґрунтування місця у соціально-економічній системі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Історично розвиток будь-якого суспільства починався з дрібного виробництва, яке проіснувавши тисячоліття, продовжує функціонувати й досі. Особливе місце у системі підприємництва займає мале підприємництво, яке виступає сполучною ланкою між крупним та середнім бізнесом, скоріше може пристосуватися до мінливих умов зовнішнього середовища.

Функціонування та розвиток ринкової економіки неможливе без підприємств, підприємництва та підприємців. Науковці розглядали підприємство на якому, завдяки підприємцю, поєднують

фактори виробництва (земля, капітал та людський фактор), тобто виробництво виступає процесом з'єднання виробничих чинників для створення економічного блага і задоволення суспільних потреб. Підприємство це по-перше – первинна ланка суспільного поділу праці, по-друге – основна структурна ланка господарчого комплексу, по-третє – основний суб'єкт ринкової економіки [16], по-четверте – це відкрита система бо має вхід (ресурси) і вихід (економічне благо) і по-п'яте – функціональна ланка соціально-економічної системи бо саме на малих підприємствах створюються різноманітні матеріальні і нематеріальні блага, які необхідні для задоволення суспільних потреб. Малі підприємства, здійснюють свою діяльність у формі підприємництва і посідають вагоме місце у розвитку суспільного виробництва та вирішенні соціально-економічних проблем.

Вперше визначення підприємництва на законодавчому рівні в Україні було дано 7 лютого 1991 року у Законі України «Про підприємництво» [17].

15 липня 1997 року Україна ратифікувала Європейську Хартію малих підприємств згідно якої малі підприємства розглядаються як одна з основних рушійних сил інновацій, зайнятості, а також соціальної та локальної інтеграції до Європи [18].

19.10.2000 р. було прийнято Закон України (ЗУ) «Про державну підтримку малого підприємництва» №2063-III. Згідно зі ст. 1 цього закону під малими підприємствами розуміються юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 000 євро. [19]. ЗУ №2063-III втратив чинність у 2012 році на підставі ЗУ № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [20]. Згідно з ЗУ № 4618-VI термін «суб'єкти малого підприємництва» охоплює суб'єктів і мікропідприємництва.

У Ст.55 Господарського Кодексу України (ГКУ) визначено хто є суб'єктами малого підприємництва, а саме: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці (ФО-Пи), у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не переви-

щує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [21].

В цілях оподаткування та залежно від специфіки діяльності та обсягів доходу ФО-Пи, поділяються на фізичних осіб-підприємців I, II, III та IV груп. ФО-Пи можуть займатися різноманітними видами діяльності, які дозволені чинним законодавством України. Вони є найактивнішими учасниками бізнесу, несуть повну відповідальність за свою діяльність майном, своєчасно сплачують податки, впроваджують інновації в свою операційну діяльність, створюють нові робочі місця тощо [22].

У звіті Європейської комісії, підприємництво є не тільки рушійною силою для створення робочих місць, конкуренції та зростання, але також сприяє особистому виконанню та досягненню соціальних цілей [18].

Відомий український економіст З. С. Варналій вважає, що мале підприємництво – це самостійна (за рахунок власних коштів) систематична інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку) [12].

В. А. Кредісов вважає, що мале підприємництво передбачає не просто відносно невеликі розміри підприємства та масштаби господарської діяльності, а й його обов'язкове базування на особливо ризикованій та інноваційній основі, на повній економічній відповідальності, на персоніфікованих і гнучких методах управління й організації відтворення з метою отримання максимального підприємницького прибутку з одиниці затраченого капіталу [15].

Зосименко Т. І. економічну сутність малого підприємництва пропонує розглядати у єдності наступних двох аспектів: по-перше, розкриття економічної сутності малого підприємництва повинно охоплювати його загальні, типові риси, що характеризують його належність до підприємницької діяльності; по-друге, мале підприємництво слід аналізувати як специфічний, особливий підвид підприємництва [14].

Л. М. Васильєва каже, що на думку багатьох дослідників, підприємництво виступає атрибутивною ознакою будь-якої економічної системи, що базується на ринкових принципах [23].

Чому розглядаємо мале підприємництво у соціально-економічній системі і чому кажемо, що підприємницький сектор є системою, яка має складну структуру і відображає численні взаємозв'язки, взаєморозташування складових елементів (господарських суб'єктів, інститутів та інше.).

Визначимо що таке система. Це слово утворилося від давньогрецького (συστήμα – «сполучення», «ціле», «з'єднання»), що означає множину взаємопов'язаних елементів, які утворюють

єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою, і мають мету.

Загальне визначення системи дається у Економічній енциклопедії: «Система – комплекс елементів та їхніх властивостей, взаємодія між якими зумовлює появу якісно-нової цілісності» [24]. Основними характеристиками будь-якої системи прийнято вважати: наявність безлічі елементів та частин; наявність стійких зв'язків між ними; наявність інтеграційних властивостей, властивих їй як цілому; цілісний спосіб існування та розвитку. Структурні зв'язки мають відносну незалежність від елементів і можуть виступати як інваріант переходу від однієї системи до іншої і переносять закономірності, виявлені та відображені в структурі, однієї з них на інші. Економічні системи можуть бути представлені різними структурами залежно від об'єктів чи процесів, від мети їх створення.

Будь-яка соціально-економічна система, безумовно, завжди є цілеспрямованою, а взаємодія у соціально-економічних системах здійснюється за допомогою матеріально-технічних та інформаційних засобів, оскільки інформаційні та матеріально-технічні потоки утворюють необхідні зв'язки (у вигляді процесів обміну) між елементами системи. У цьому сенсі важливе значення набувають так звані системоутворюючі фактори, які поділяють на зовнішні (цільові, тимчасові, просторові, тенденціональні, політичні, економічні, фінансові, соціальні, правові, технічні, організаційні, ретроспективні) та внутрішні

(цільові, стратегічні, загальноякісні, причинно-наслідкові, взаємодоповнюючі, стабілізаційні, зв'язкообмінні, функціональні, штучні). Вплив зазначених факторів, виходячи з логіки їх виділення, може бути принципово різним для систем різного рівня та класу, і обов'язково має враховуватись у процесах управління соціально-економічними системами.

Мале підприємництво як підсистема по відношенню до регіональної та національної економіки має ряд ознак системності: економічна та соціальна стійкість, наявність структури із сукупністю внутрішніх зв'язків між підсистемами, зовнішні контакти з рівноцінними системами та системами більш складного порядку, відносна автономність опосередковують суспільно-економічних відносин, відповідно, і високий рівень економікоправової самостійності, спрямованість на отримання сукупного результату, володіння різними внутрішніми чинниками саморозвитку. Отже, підприємницький сектор є системою, має складну структуру і відбиває численні взаємозв'язки, взаєморозташування складових елементів (господарських суб'єктів, інститутів та інших.).

Мале підприємництво, виконуючи численні функції (табл.1) володіючи такими рисами, як масовість, інноваційність, ризиковість та відповідальність, воно є інститутом соціального розвитку, фактором економічного зростання та політичної стабільності.

Ми вважаємо, що найбільш повно розкривають сутність підприємництва наступні функції: загаль-

Таблиця 1

Функції малого підприємництва

Автор	Функції малого підприємництва
1	2
К. Менгер	– інформування щодо господарського становища; – господарський розрахунок; – акт волі, за допомогою якого блага вищого порядку призначаються для певного виробництва – спостереження за можливо більш економічним проведенням плану виробничого процесу
Й. Шумпетер	– створення нового, ще не знайомого споживачеві блага або колишнього блага, але з новою якістю; новаторська – завоювання нового ринку, ширше використання колишнього; – використання нового виду сировини; – запровадження нової організації справи (створення монополії або подолання її); – організаційна (введення нового, ще не застосовувався в даній галузі промисловості способу виробництва)
Макконнелл К. Р., Брю С. Л.	– готовність взяти на себе ініціативу поєднання ресурсів землі, капіталу і праці у єдиному виробничому процесі при виробництві товару або надання послуги; – мати сміливість і здатність приймати рішення, у процесі ведення бізнесу, які визначають напрям та характер його майбутньої діяльності; – бути новатором, готовим та здатним впроваджувати нові продукти на споживчий ринок, нові технології у виробництво, нові форми та методи організації та управління розширеним циклом виробництва та розподілу; – бути готовим на ризик, оскільки в умовах ринкової конкуренції в ін ризикує тільки своїм часом, працею та діловою репутацією, а прибутки абсолютно не гарантовані

Закінчення таблиці 1

1	2
Економічна енциклопедія	– новаторська (сприяння процесу продукуванню нових ідей (технічних, організаторських, управлінських та ін.), здійснення дослідно-конструкторських розробок, створення нових товарів, надання нових послуг та ін.); – організаційна (впровадження нових форм і методів організації виробництва, нових форм оплати праці, оптимальне їх поєднання з традиційними); – господарська (найефективніше використання трудових, матеріальних, фінансових); – соціальна – виготовлення товарів і послуг, необхідних суспільству, відповідно до основної мети, вимог дії основного економічного закону; – особистісна – самореалізація мети підприємця, отримання ним задоволення від своєї роботи.
Варналій З. С.	– інноваційна (творча) функція підприємництва полягає в сприянні генеруванню та реалізації нових комерційних ідей, здійсненню техніко-економічних, наукових розробок, проектів, що пов'язані з господарським ризиком; – ресурсна функція підприємництва передбачає мобілізацію на добровільних засадах матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів; – організаційна функція підприємництва полягає в безпосередній організації виробництва, збуту, реклами тощо, зводиться до поєднання ресурсів в оптимальних пропорціях здійснення контролю за їх виконанням; – стимулююча (мотиваційна) функція підприємництва зводиться до формування стимулюючого (мотиваційного) механізму ефективного використання ресурсів з урахуванням досягнень науки, техніки, управління організації виробництва, а також до максимального задоволення потреб споживача.
Карпюк Г. І.	– творча (інноваційна) функція полягає в тому, що підприємці реалізують нові ідеї, упроваджують наукові розробки, пов'язані з господарським ризиком; – ресурсна функція передбачає, що підприємці націлені найефективніше використовувати задіяні в бізнесі ресурси (матеріальні, трудові, фінансові, інтелектуальні, інформаційні тощо); – організаційна функція полягає в організації виробництва та збуту товарів або послуг; – стимулююча полягає у формуванні механізму, що мотивує і ефективно використовувати ресурси, і максимально задовольняти потреби споживачів; – соціальна передбачає вироблення товарів і послуг, необхідних суспільству; – особистісна функція зводиться до самореалізації підприємця, отримання задоволення від своєї діяльності.
Сментина Н. В.	– ресурсна – мобілізація внутрішніх та зовнішніх ресурсів для ефективного функціонування; – творча – пов'язана з розробкою та реалізацією нових бізнес-ідей, ноу хау, винаходів; творче ставлення до справи; – організаційна – пов'язана з матеріально-технічним забезпеченням виробництва, налагодженням технологічного процесу, організацією комерційної діяльності, сервісу; – стимулююча – дозволяє створити механізм підвищення ефективної та корисної праці, застосувати дійові методи стимулювання збуту товарів на основі виявлених споживчих потреб; – управлінська – пов'язана з механізмом управління персоналом та підприємством; – захисна – передбачає систему захисту прав та інтересів підприємців, створення сприятливих умов функціонування бізнесу, усунення проблем на макрорівні.
И. Кирцнер	основна функція підприємництва полягає у створенні елементів такої системи, яка сприяла руху ринків до рівноважного стану.
Пампуха С.І.	– організаційна (впровадження нових форм і методів організації виробництва, нових форм оплати праці, оптимальне їх поєднання з традиційними); – господарська (найефективніше використання трудових, матеріальних, фінансових); – соціальна (виготовлення товарів та надання послуг, необхідних для задоволення зростаючих суспільних потреб, працевлаштування працездатного населення); – екологічна (забезпечення еколого-економічної ефективності та екологічної сумісності виробництва..); – новаторська (сприяння процесу продукуванню нових ідей (технічних, організаторських, управлінських та ін.); – особистісна (самореалізація мети підприємця, отримання ним задоволення від своєї роботи).

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 25; 24; 13; 26; 27; 3; 16]

ноекономічна (впливає на підтримку економічного розвитку країни чи певного регіону); господарська (ефективне використання відтворюваних та обмежених ресурсів); організаторська (самостійно вирішує питання щодо організації свого бізнесу, відповідає за управління та створення певної підприємницької структури, за стратегію діяльності підприємства, прийняття самостійних рішень у запровадженні нових форм та методів виробництва, збуту товарів або наданні послуг); системоутворююча (забезпечення інформаційних, організаційно-економічних взаємозв'язків у процесі відтворення); соціальна (виготовлення товарів та надання послуг, необхідних для задоволення зростаючих суспільних потреб, працевлаштування працездатного населення, залучення до трудової діяльності соціально незахищених груп населення, що в результаті забезпечується зростання добробуту та підвищення громадянської активності населення та, як наслідок, скорочення рівня безробіття); інституційна (підприємець беручи участь у інноваційних процесах, намагається адаптувати під себе ринкові умови. Він не тільки пропонує нові продукти та технології, а й змінює економічне, політичне, соціальне середовище, формує нові інститути – ринки, нові форми співробітництва та конкуренції, організаційно-правові засади підприємництва); розвитку конкурентного середовища (збільшення конкуренції призводить до зниження рівня монополізації що підвищує якість вироблених товарів і послуг); генерації підприємницького потенціалу до якої входять інноваційно-розвиваюча, творча та управлінська функції (створення та використання творчого та новаторського потенціалу з метою забезпечення інноваційного розвитку, розробки та впровадження наукомістких видів продукції, відбувається самореалізація підприємця як особистості).

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття у розвинених країнах були проведені нові дослідження ролі підприємництва, які дозволили виявити нові тенденції, а саме: завдяки інформаційним технологіям стало можливим організувати роботу «з дому» незалежно від місця проживання та графіка роботи, тому підприємцям не потрібно постійно

спілкуватися з бюрократичними структурами, що змінює формат управління [9]; зросла неоднорідність суб'єктів підприємництва з точки зору мотивації та типових властивостей: форма діяльності (малі підприємства, мікропідприємства, індивідуальні підприємці) обумовлює відмінності особистісних рис [10]; розширена мотивація суб'єктів малого бізнесу (фінансові та моральні мотиви): збільшення прибутку чи бажання отримувати додатковий дохід, володіння власним бізнесом та небажання підкорятися (бути собі начальником, мати гнучкий графік), реалізація бізнес-ідеї чи створення нового продукту, отримання задоволення від роботи (хобі), відсутність іншої можливості працевлаштування, продовження сімейної традиції, отримання державної підтримки [10]; розвиток стартапів призвело до зростання бізнес-освіти у діяльності [7], навчання чи додаткова освіта мотивує підприємця на досягнення вищого рівня [8]; показано, що потреби в приналежності, уникнення влади та досягненні успіху не залежать від статі чи віку, а пропорційні життєвому досвіду та культурі [28].

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Мале підприємництво існує і розвивається як сектор економіки і є об'єктивно необхідним елементом будь-якої розвиненої соціально-економічної системи регіону і країни. Найважливішими особливостями малих підприємств є здатність до прискореного освоєння інвестицій та висока оборотність обігових коштів, активна інноваційна діяльність, що сприяє прискореному розвитку різних галузей господарства у всіх секторах економіки. Ми вважаємо, що функції: загальноекономічна, господарська, організаторська, системоутворююча, соціальна, інституційна, розвитку конкурентного середовища, генерації підприємницького потенціалу надають стійкості соціально-економічному розвитку та забезпечують соціально-політичну стабільність суспільства. Мале підприємництво найбільш динамічно освоює нові види продукції та економічні ніші, розвивається у галузях, непривабливих для великого бізнесу, відіграє важливу роль у соціальній, економічній, політичній та інноваційній діяльності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ватченко Б. С. Теоретичні передумови становлення поняття «підприємництво». *Пріоритети соціально – економічного розвитку регіонів в умовах сьогодення* : матеріали доповідей міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 22–23 листопада 2024 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 29–33.
2. Ватченко Б. Генезис теоретичних підходів до трактування поняття «Підприємець», «Підприємництво», «Бізнес». *Збірник наукових праць «Економічний простір»*. 2025. № 198. С. 162–167.
3. Kirzner I. M. Perception, opportunity and profit: Studies in the theory of entrepreneurship. Chicago. 1979. С. 115.
4. Carl Menger. Principles of economics. Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute. 2007. URL: https://cdn.mises.org/Principles%20of%20Economics_5.pdf/ (дата звернення: 18.05.2025).
5. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / пер. з англ. В. Старка : 2-е вид., доп. Київ : Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2014. С. 246.

6. Business Studies Textbook (Brian Heap's A-level Series) ; Language. English ; Publisher. HLT Publications/Old Bailey Press ; Publication date. October 1, 1993. URL: <https://a.co/d/4CwX0g2> (дата звернення 04.06.2025).
7. Kerr S.P., Kerr W.R., Xu T. Personality Traits of Entrepreneurs: A Review of Recent Literature. Working Paper 24097. Cambridge, 2017. P. 7 URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24097/w24097.pdf (дата звернення: 19.05.2025).
8. Clark, John Bates. Essentials of economic theory: as applied to modern problems of industry and public policy. New York, The Macmillan company. 1907. URL: <https://archive.org/details/cu31924032605978/page/n11/mode/2up> (дата звернення: 19.05.2025).
9. Lofstrom M., Bates T., Parker S.C. Why are some people more likely to become small businesses owners than others? Entrepreneurship entry and industry-specific barriers. *Journal of Business Venturing*. 2014. № 29. P. 59. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2384847 (дата звернення: 19.05.2025).
10. Hurst E., Pugsley B. W. What Do Small Businesses Do? Working Paper 17041. Cambridge. 2011 URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w17041/w17041.pdf (дата звернення: 19.05.2025).
11. Ануфрієва О. Л., Пальчевська Т. Г., Лагоцька Г. М. Підприємницька діяльність : навч. посіб. / за наук. ред. О. Л. Ануфрієвої. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. С. 20.
12. Варналій З. Мале підприємництво: основи теорії і практики. Київ : Знання, 2001. С.23.
13. Варналій З. С. Основи підприємницької діяльності. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/23279-2-osnovn-funkts-pdprimnistva.html> (дата звернення: 18.05.2025).
14. Зосименко Т. Роль малого підприємництва у соціально-економічному розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2023. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2388> (дата звернення 04.06.2025).
15. Кредісов В. Організаційно-економічні форми підприємництва та проблеми його розвитку. *Менеджмент*. 2008. №10. С. 7. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2008_10/kredisov.htm (дата звернення 04.06.2025).
16. Пампуха С. І., Роменська К. М., Качула С. В., Ватченко Б. С. Мале підприємництво у системі фінансово-економічних категорій / за заг. ред. к.е.н., доцента С. І. Пампухи. Дніпропетровськ : ДДФА, 2015. 58 с.
17. Закон України «Про підприємництво». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення 18.05.2025).
18. Європейська хартія малих підприємств: документ № 994_860 від 19.06.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860#Text (дата звернення 18.05.2025).
19. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text> (дата звернення 18.05.2025).
20. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення 18.05.2025).
21. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення 04.05.2025).
22. Класифікація підприємств за Законом про бухгалтерію. URL: https://services.dtki.ua/catalogues/other_dov
23. Класифікація підприємств за Законом про бухгалтерію. URL: https://services.dtki.ua/catalogues/other_dov (дата звернення 18.05.2025).
23. Воротіна Л. І. Малий бізнес та підприємництво як засіб адаптації до ринкових форм господарювання. Київ. Знання. 1996. 351 с.
24. Економічна енциклопедія : у 3 т. / ред. рада: С. В. Мочерний (відп. ред) та ін. Київ. Академія. 2002. Т. 3. С. 361.
25. C. R. McConnell, S. L. Brue (1960). Economics: Principles, problems and policies. 1990. New York, 1990. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/economics_mcconnell.pdf (дата звернення: 18.05.2025).
26. Карпюк Г. І. Основи підприємництва : навч. посіб. для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpriyemnytstva.pdf> (дата звернення: 19.05.2025).
27. Сментина Н. В. Економіка та організація підприємницької діяльності : навч. посіб. Київ : ФОП Гуляєва В.М., 2019. С. 15.
28. Khurana H., Joshi V. Motivation and its impact on individual performance: A comparative study based on McClelland's three need model. *International Journal of Research in Commerce & Management*. 2017. № 8. P. 110–116. URL: <https://ru.scribd.com/document/656282862/Motivation-and-Its-Impact-on-Individual-Performance-a-Comparative-Study> (дата звернення: 19.05.2025).

REFERENCES

1. Vatchenko B. S. (2024) Teoretychni peredumovy stanovlennia poniattia "pidpriemnytstvo". [Theoretical prerequisites for the formation of the concept of "entrepreneurship"]. *Priorytety sotsialno – ekonomichnoho rozvytku rehioniv v umovakh sohodennia: mizhnarodna naukovo-praktichna konferenciya* (Kyiv, November 22-23rd, 2024). Lviv – Torun: Liha-Pres. pp. 29-33. (in Ukrainian).
2. Vatchenko B. (2025) Henezis teoretychnykh pidkhodiv do traktuvannia poniattia "Pidpriyemets", "Pidpriemnytstvo", "Biznes" [Genesis of theoretical approaches to the interpretation of the concepts of "Entrepreneur", "Entrepreneurship", "Business"]. *Zbirnyk naukovykh prats "Ekonomichniy prostir" – Collection of scientific works "Economic Space"*, vol. 198, pp. 162–167. (in Ukrainian).
3. Kirzner I. M. (1979) Perception, opportunity and profit: Studies in the theory of entrepreneurship. Chicago, p. 115.
4. Carl Menger (2007). Principles of economics. Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute. Available at: https://cdn.mises.org/Principles%20of%20Economics_5.pdf (accessed May 18, 2025).

5. Shumpeter Y. A. (2014) *Teoriia ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu* [Theory of Economic Development. The study of profits, capital, credit, interest, and the business cycle]. Kyiv: Vydavnychiy dim "KyievoMohylianska akademiia", p. 246.
6. Business Studies Textbook (Brian Heap's A-level Series) ; Language. English ; Publisher. HLT Publications/Old Bailey Press ; Publication date. October 1, 1993. Available at: <https://a.co/d/4CwX0g2> (accessed June 04, 2025).
7. Kerr S.P., Kerr W.R., Xu T. (2017) *Personality Traits of Entrepreneurs: A Review of Recent Literature*. Working Paper 24097. Cambridge, p. 7. Available at: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24097/w24097.pdf (accessed May 19, 2025).
8. Clark, John Bates. (1907) *Essentials of economic theory: as applied to modern problems of industry and public policy*. New York, The Macmillan company. Available at: <https://archive.org/details/cu31924032605978/page/n11/mode/2up> (accessed May 19, 2025).
9. Lofstrom M., Bates T., Parker S.C. (2014) Why are some people more likely to become small businesses owners than others? Entrepreneurship entry and industry-specific barriers. *Journal of Business Venturing*, vol. 29, p. 59. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2384847 (accessed May 19, 2025).
10. Hurst E., Pugsley B.W. (2011) *What Do Small Businesses Do?* Working Paper 17041. Cambridge. Available at: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w17041/w17041.pdf (accessed May 19, 2025).
11. Anufrieva O. L., Palchevska T. H., Lahotska H. M. (2014) *Pidpriemnytska diialnist : navch. posib.* [Entrepreneurial activity]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, p. 20.
12. Varnalii Z. (2001) *Male pidpriemnytsvo: osnovy teorii i praktyky* [Small business: fundamentals of theory and practice]. Kyiv: Znannia. p. 23. (in Ukrainian).
13. Varnalii Z. S. *Osnovy pidpriemnytskoi diialnosti* [Fundamentals of entrepreneurship]. Available at: <https://westudents.com.ua/glavy/23279-2-osnovn-funkts-pdprimnitstva.html> (accessed May 18, 2025).
14. Zosymenko T. (2013) *Rol maloho pidpriemnytsva u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku krainy* [The role of small business in the socio-economic development of the country]. Available at: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2388> (accessed June 04, 2025). (in Ukrainian).
15. Kredisov V. (2008) *Orhanizatsiino-ekonomichni formy pidpriemnytsva ta problemy yoho rozvytku* [Organizational and economic forms of entrepreneurship and problems of its development]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2008_10/kredisov.htm (accessed June 04, 2025). (in Ukrainian).
16. Pampukha S. I., Romenska K. M., Kachula S. V., Vatchenko B. S. (2015) *Male pidpriemnytsvo u systemi finansovo-ekonomichnykh katehori* [Small business in the system of financial and economic categories]. Dnipropetrovsk: DDFA, 58 p. (in Ukrainian).
17. Zakon Ukrainy "Pro pidpriemnytsvo" [Law of Ukraine "On Entrepreneurship"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (accessed May 18, 2025).
18. Yevropeiska khartiia malykh pidpriemstv: dokument № 994_860 vid 19.06.2000 [European Charter of Small Enterprises: document No. 994_860 dated 19.06.2000]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860#Text (accessed May 18, 2025).
19. Zakon Ukrainy "Pro derzhavnu pidtrymku maloho pidpriemnytsva" [Law of Ukraine "On State Support of Small Entrepreneurship"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text> (accessed May 18, 2025).
20. Zakon Ukrainy "Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidpriemnytsva v Ukraini" [Law of Ukraine "For the development and state support of small and medium-sized enterprises in Ukraine"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (accessed May 18, 2025).
21. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (accessed June 04, 2025).
22. *Klasyfikatsiia pidpriemstv za Zakonom pro bukhoblik* [Classification of enterprises according to the Law on Accounting]. Available at: https://services.dtki.ua/catalogues/other_dov/23-klasifikaciia-pidpriemstv (accessed May 18, 2025).
23. Vorotina L. I. (1996) *Malyi biznes ta pidpriemnytsvo yak zasib adaptatsii do rynkovykh form hospodariuvannia* [Small business and entrepreneurship as a means of adapting to market forms of management]. Kyiv : Znannia, 351 p.
24. Mochernyi S. V. (vidp. Red) (2002) *Ekonomichna entsyklopediia u 3 t.* [Economic encyclopedia in 3 volumes]. Kyiv : Akademiia, tom. 3, p. 361.
25. C. R. McConnell, S. L. Brue (1990). *Economics: Principles, problems and policies*. 1990. New York. Available at: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/economics_mcconnell.pdf (accessed May 18, 2025).
26. Karpiuk H. I. *Osnovy pidpriemnytsva : navch. posib. dlia zdobuvachiv profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity* [Fundamentals of entrepreneurship: a textbook for students of vocational (vocational and technical) education]. Available at: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpriemnytsva.pdf> (accessed May 19, 2025).
27. Smentyna N. V. (2019) *Ekonomika ta orhanizatsiia pidpriemnytskoi diialnosti : navch. posib.* [Economics and organization of entrepreneurial activity: a textbook]. Kyiv: FOP Huliaieva V. M, p. 15.
28. Khurana H., Joshi V. (2017) Motivation and its impact on individual performance: A comparative study based on McClelland's three need model. *International Journal of Research in Commerce & Management*, vol. 8, p. 110–116. Available at: <https://ru.scribd.com/document/656282862/Motivation-and-Its-Impact-on-Individual-Performance-a-Comparative-Study> (accessed May 19, 2025).

Boris Vatchenko, Pryazovskyi State Technical University. *Small entrepreneurship in the socio-economic system and its essence.*

Annotation. The article is aimed at clarifying the essence of small business and identifying its place in the socio-economic system. The work of scientists on the topic of small business is analyzed. Theoretical approaches to understanding the category of small business are analyzed and systematized. The criteria for classifying a business entity as small business in Ukraine and foreign countries are studied. In the latter, small business is represented by individual entrepreneurs who manage small and micro-enterprises, conduct business with their own funds, bear personal responsibility for all their property, and satisfy consumer needs for goods and services in local markets. It is substantiated that, along with the economic component, the social component is also important. This is due to its features: responsibility to the state – compliance with legislation, tax payments, compliance with the norms of economic activity; mass – job creation, increasing the level of employment in the region; formation of the middle class; formation of a competitive environment; innovation; reduction of social tension. Small entrepreneurship in the socio-economic system is considered. It is substantiated that small enterprises come into contact with numerous objects of economic activity, creating stable connections between them. These interconnected elements form a single whole, interact with the environment and with each other. The functions of small business have been analyzed, systematized, and supplemented, which more fully reveal the essence of entrepreneurship, namely: general economic, economic organizational, system-forming, social, institutional, development of the competitive environment, generation of entrepreneurial potential. The author shows new trends in small business, namely: organization of work “from home”, independent decision-making on the organization of one's business and at the same time feel satisfaction from work, self-realization of the entrepreneur as a person in creating and using creative and innovative potential in the case of ensuring innovative development, growth of business education, formation of new institutions in an attempt to adapt to market conditions.

Keywords: enterprise, entrepreneur, small business, essence, system, functions, economy, society.